

ALCHYMIŠTÉ NA DVOŘE RUDOLFA II.

„Jeden z panovníků, jenž poskytl největší ochranu alchymii a učencům, kteří se jí věnovali, byl Rudolf II. Habsburský. Vlády se ujal v r. 1576. Byl vychován ve Španělsku na dvoře Filipa II. a v tomto státě získal zálibu v alchymii a astrologii. Brzy ho unavily krušné povinnosti vládnutí říši, svěřil je do opatrování svým ministrům a uzavřel se do Pražského hradu, aby se svobodně a až do konce svého života věnoval výlučně svým oblíbeným studiím. První lekce z alchymie dostal od svých osobních lékařů Tadeáše Hájka z Hájku a poté od Michaela Maiera a Martina Rulanda. Všichni alchymisté, bez ohledu na to, z jakého státu a stavu pocházeli, měli jistotu, že na císařském dvoře budou dobře přijati a že budou štědře odměněni, když v jeho přítomnosti uskuteční důvěryhodný experiment, který by ho mohl získat. Co se týče alchymistů, neukázali se jako nevděční. Svému královskému ochránci dali titul Hermes z Německa a po všech stránkách chválili jeho kvality. Rudolf, podle jeho životopisců, patřil mezi šťastné majitele kamene mudrců, což se potvrdilo, když se po jeho smrti našlo v jeho laboratoři 84 metrických centů zlata a 60 stříbra odlitých do cihlových forem menší váhy.“
Helena Petrovna Blavatská, „Theosofické Glossarium“

Takto Rudolfa II. popisuje Helena Petrovna Blavatská ve svém Glossariu. Člověk, jemuž se připisuje, že vlastnil „filosofický kámen“ neboli „kámen mudrců“, byl v exoterním smyslu často považován za podivína, kterého dokázal obelstít jakýkoli alchymistický podvodník. Není se čemu divit, když víme, že se ani dnes alchymie nebere vážně a že se jí přidává spíše epiteton „dcera omylu“.

Bez ohledu na to všechno byla doba Rudolfa II. nazývána v Čechách „zlatým věkem“. Ještě dnes se o Praze mluví jako o „zlaté“, i když se její obyvatelé nemohou shodnout v tom, jaký je důvod tohoto přívlastku. Část si jich myslí, že Praha je zlatá pro své pozlacené věžičky, kterých je více než 350. Druhá, menší část obyvatelstva, si myslí, že se přidavné jméno zlatá vztahuje k duchovní stránce pražského života, zejména k alchymistickým činnostem, které zde probíhaly.

Každopádně nám z tohoto období zůstaly v Praze uličky pojmenované podle čtyř základních kovů: Zlatá, Stříbrná a Železná. Bronzová zanikla, ale můžeme předpokládat, že také existovala. Zlaté uličky jsou dvě. První je na Starém Městě v blízkosti Stříbrné a Železné ulice. Ta druhá se nachází na Hradě. Tuto uličku tvoří malé domky s obrovskými komíny a předpokládá se, že v ní bydleli alchymisté, kteří byli ve službách Rudolfa II.

Alchymie byla v Čechách známá a pěstovala se již od XIV. století. Jejím příznivcem byl sám císař Karel IV. a později pražští arcibiskupové Konrád z Vechty, Albík z Uničova a na Mělníce a v Hradci Králové se jí oddávala choť Zikmundova, císařovna Barbora. Ale teprve s dobou Rudolfa II. nadešel v Čechách alchymii „zlatý věk“, neboť „s císařem Rudolfem II. povstal jí nový Hermes Trismegistos, který jako skála magnetická vábil k sobě mistry a učně tajemné vědy této...“ (Josef Svátek, *Obrazy z kulturních dějin českých II*, Praha 1891). Ke konci XV. století existuje v Čechách již několik hermetických laboratoří, z nichž jedna, knížete Hynka Minsterberského v Kutné Hoře, je zachována až dodnes.

Rudolf II. se s alchymii seznámil již za svého osmiletého pobytu ve Španělsku. Učil se od španělských alchymistů, kteří ho zasvětili do „tajného egyptského umění“, a ve svých studiích pokračoval i po návratu do Vídně. Jakmile nastoupil v roce 1564 na trůn, v prvním seznamu dvořanstva nalézáme několik „destilatorů“, což byl název pro alchymisty na císařském dvoře. V roce 1583 se Praha znovu stává sídelním městem římskoněmeckého císaře a českého krále, protože Rudolf II. do ní 16. října přeseďluje.

Spolu se dvorem přijel do Prahy Bartoloměj Spranger (1546 – 1611) jako dvorní malíř, kterého Rudolf II. „zdědil“ po smrti svého otce Maxmiliána II. Zasloužil se o to, že Rudolf II. roku 1595 vyjmul malířství z kategorie řemesel a vzniklo malířské umění. Na dvoře pobývá také Joris Hoefnagel, který maluje miniatury čtyřnožců, plazů, ptáků a ryb, čímž se téměř přibližuje vědecké přírodopisné dokumentaci. Jakob de Gheyn vyrobil knihu rytin s vyobrazením květin a zvířat. Vznikly také sbírky užitkových i vědeckých (hvězdářských) přístrojů. Rudolf II. shromáždil okolo 1300 obrazů a 500 soch. Různých výtvorů uměleckých řemesel a přírodních objektů bylo na tisíce. Na umístění svých pokladů dal vybudovat severní křídlo Pražského hradu a zcela ho zaplnil. Rudolfovi II. záleželo nejen na kvantitě, ale především na kvalitě. A tak byla v jeho sbírce díla významných umělců, jako jsou Leonardo da Vinci, Raffael, Tizian, Veronese, Tintoretto, Dürer, Cranach, Holbein, Brueghel a další. Samozřejmě tam umístil i díla těch, kteří u něho pracovali: Bartoloměj Spranger, Hans von Aachen, Josef Heintz, sochař Adrien de Vries, rytec Egidius Sadeler, brusič drahokamů Miseroni, a těch, kteří na dvoře pracovali přechodně: Giuseppe

Arcimboldo, Jan Brueghel (zvaný Sametový). Zvláštní vztah měl Rudolf II. k dílům Dürera a k věcem z drahokamů.

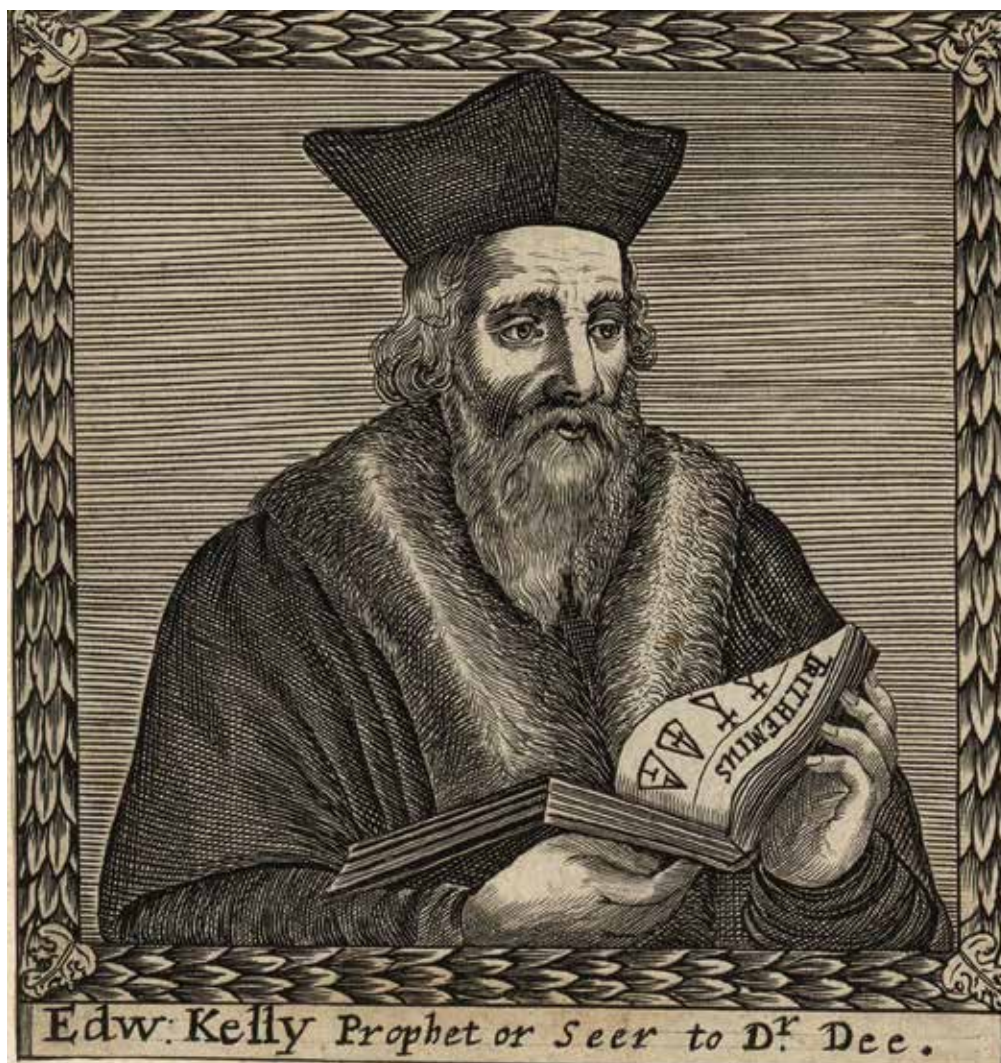
Vraťme se však k alchymii. První vážnější učení z alchymie obdržel Rudolf II. od svých lékařů: Tadeáše Hájka z Hájku a později od Michaela Maiera a Martina Rulanda.

Tadeáš Hájek z Hájku byl nejen lékařem Rudolfa II., ale především poradcem ve vědeckých otázkách vůbec. Byl pověřen, aby přezkušoval alchymisty, kteří se ucházeli o přijetí do císařských služeb. Byl považován za nejvýraznější a nejvýznamnější vědeckou osobnost své doby. Kromě toho, že byl lékařem, byl matematikem a astronomem, chemikem a botanikem, znalcem kulturních poměrů v Čechách, ale i tím, co nás zajímá nejvíce: osobou zasvěcenou do hermetických věd. Je autorem exaktních astronomických spisů, ale také popisu technologie vaření piva, jež je respektována až dodnes. Předpokládá se, že se zasloužil o základy mapování Čech, a navíc přispěl k vytvoření pout mezi Prahou a Evropou na poli vědy. Jeho korespondence s učenici z celé Evropy byla úspěšná, a tak se dozvídáme, že byl jedním z deseti mužů, kteří v roce 1572 zpozorovali v souhvězdí Cassiopeia novou hvězdu a podali správný výklad jevu. Rychle navázal kontakt s ostatními devíti, jedním z nich byl i Tycho de Brahe.

Právě na Hájka se obrátili John Dee a Edward Kelley. V létě roku 1584 se poprvé představili na pražském císařském dvoře. V Hájkově domě vykonal Dee zdařilou transmutaci rtuti v čisté zlato a následně byl jmenován dvorním alchymistou. Edward Kelley byl doporučen panu Vilému z Rožmberka, který byl příznivcem alchymistů a zabýval se hermetickou vědou. Právě pan Vilém z Rožmberka se Johna Dee zastal, když ho císař Rudolf II. pro intriky vypověděl z Čech. A tak žil Dee v Třeboni na hradě pána z Rožmberka a

Edward Kelley se stal jeho nástupcem v císařské laboratoři. Ovšem pan Kelley nemohl zapomenout na výborné podmínky, které měl u pána z Rožmberka, a tak několikrát ročně odjížděl do Třeboně. Císař mu udělil rytířský titul a vyjednal mu, aby byl přijat za obyvatele Českého království, k čemuž mu pán z Rožmberka postoupil jeden ze svých hradů, dva statky a několik dědin se dvory, lesy a loukami. Později si Kelley zařídil alchymistickou dílnu v jednom z nejznámějších domů v Praze: koupil totiž „Faustův dům“. Takto se jmenuje již od poloviny XV. století a od té doby v něm žili lidé, kteří se zabývali alchymíí. O Kelleyho práci v Praze a na dvoře pána z Rožmberka v Třeboni se ví velice málo. Je známo, že celé toto období bylo rozkvětem alchymie, ale bohužel bylo i obdobím velkých intrik těch, kteří alchymii a alchymisty neměli v lásce. Podle některých spisů, jež se dochovaly, můžeme zjistit, že Kelley v souboji zabil dvorního úředníka Hunklera, a proto měl být podle zákona odsouzen k trestu smrti. Přátelé mu chtěli pomoci k útěku, ale útěk se nepodařil, a tak byl uvězněn na Křivoklátě. Podle některých spisů se prý od něj žádalo, aby prozradil tajemství svého alchymistického umění, ale je to nepravděpodobné, protože Rudolf II. se v alchymii vyznal a kromě toho s Kelleyem spolupracovali. Jenomže jak už víme, dějiny píší ti, kteří zvítězili, takže na nás zůstává, abychom se zeptali, kolik je pravdy na tom, co se nám dochovalo do dnešních dnů. Kelley onemocněl, byl propuštěn ze žaláře, ale byl úplně bez peněz, neboť mu zabavili všechnu majetek. Znovu byl uvězněn, ale teď už mu bylo dovoleno psát, aby mohl dokončit své alchymistické dílo „Tractatus de lapide philosophorum“, které poslal císaři Rudolfu II. spolu s dopisem, v němž prohlašuje, že je nevinný. Kelley zemřel roku 1597, buď v listopadu, nebo o Vánocích, protože ani v tom se dochované spisy neshodují. Prý vypil jedovatou tinkturu, a tak ukončil svůj život.

Edw. Kelly Prophet or Seer to Dr Dec.

Dalším alchymistou, který pobýval na dvoře Rudolfa II., byl Bragandini. Pocházel z Kypru. Působil jako alchymista už v Řecku, dále v Benátkách a pak přijel i do Prahy. Zde ho ostatní alchymisté pokládali za druhého Paracelsa. Přesto v Praze nezůstal dlouho, protože v té době už na dvoře působil Kelley.

V roce 1590 do Prahy přijel Jeroným Alessandro Scotta. Kromě alchymie se zabýval také astrologií a je známo, že Rudolfovi předpověděl, kdo zasedne na polský trůn. S císařem Rudolfem se společně zabývali více astrologií než alchymii. Jednu z důležitých úloh sehrál na císařském dvoře Michal Sendivoj. Pocházel z Polska a na svých cestách se už seznámil s Deem, Kelleyem a Setonem. U posledního z nich byl učněm. V Praze také spolupracoval s některými lékaři, jako byl například Mikuláš Lev, u kterého nějakou dobu i bydlel, pak s patriciem Ludvíkem Korálkem, v jehož laboratoři pracovali známý právník Jan Kapr z Kaprštejna a lékař Václav Lavín spolu s Martinem Storffem. Kromě toho, že Sendivoj „uměl proměnit železný šroub v ryzí stříbro“, je známo, že vyléčil panu Lvovi syna, což mu vyneslo pověst člověka, který vlastní „panaceum života“. Rudolf II. s pomocí jeho „elixíru“ provedl transmutaci rtuti ve zlato a na hradě dal postavit kamennou desku na památku této transmutace. Psalo se tam: „Vykonej někdo jiný, co vykonal Polák Sendivoj.“ (Fiat hoc quispiam alius, quod fecit Sendivogius Polonius.) Sendivoj vydal v Praze v roce 1604 alchymistické dílo „Cosmopolitani novum lumen chymicum“. Kromě těchto a ostatních méně známých alchymistů se na dvoře císaře Rudolfa II. zabývali alchymii také dva nejvýznamnější hvězdáři oné doby: Tycho de Brahe a Johannes Kepler. Tycho de Brahe měl svou alchymistickou dílnu a v roce 1599 z ní zaslal lék proti moru. Za pomocníka si vyžádal Keplera. Na začátku roku 1600 přijel do Prahy a netušil, že jen o několik dní později bude v Římě veden na kacířskou hranici muž, který byl před dvanácti lety pozván k Rudolfovu dvoru jako Kepler. Byl to Giordano Bruno, více filosof než astronom, i když se vášnivě zajímal o hvězdy a vesmír. Pravděpodobně bydlel v areálu Pražského hradu, učil na pražské universitě a vydal v Praze dvě knihy: „De speciorum scrutinio et lampade combinatoria Raymundi Lulli“ a „Jordana Bruna Nolanského 160 článků proti soudobým matematikům a filosofům“. Kepler poznal Bruna prostřednictvím jeho spisů a jednou prohlásil, že se ho z tak smělé vidiny, jakou byla ta Brunova o nekonečnosti vesmíru, zmocňuje závrať. Ze všech měst, kde se zdržoval delší dobu, jedině v Praze nebyl Kepler pronásledován pro svou víru. Sám říkal, že léta, jež tu strávil, jsou požehnaná. Na podzim r. 1601 se stal císařským matematikem, protože Tycho de Brahe zemřel.

V roce 1609 vydal svůj nejslavnější spis „Astronomia nova“, věnovaný Rudolfu II., a kromě toho v Praze vznikly významné práce z oboru optiky o využití čoček v hvězdářském dalekohledu – „Dioptrika“. Později v Ulmu vydal, jako vzpomínku na svůj pobyt v Praze, „Tabulae Rudolphinae“.

Je ještě hodně známých jmen, se kterými se můžeme setkat v rudolfínské Praze. Známá je první veřejná pitva mrtvého lidského těla, kterou provedl na přelomu XVI. a XVII. století Ján Jesenský – Jessenius. 20. ledna roku 1612 Rudolf II. zemřel. Jeho srdce bylo uloženo po jeho levém boku do urny z pozlaceného stříbra. Po pravé straně stál stříbrný džbán s uchem, určený pro mozek. Rudolf měl na sobě hnědý klobouk, roucho z hnědého vzorkovaného sametu ozdobeného knoflíky a prýmký, taftový spodní šat, hnědé hedvábné rukávce, nohavice z hnědého sametu.

Jako alchymista žil a jako alchymista byl pochován. Ani jeden z alchymistů, kteří se projevíli jako podvodníci, nebyl v Čechách v době Rudolfově odsouzen k smrti, jak tomu bylo

v jiných státech. Mnoho trestů, které byly uskutečněny, můžeme přičíst intrikám různých dvorních vládnoucích osobností. I ti, kteří byli uvězněni, byli z Rudolfova příkazu brzy propuštěni na svobodu.

I když se dnes mnozí alchymii veřejně posmívají, měli by si uvědomit, že bez Raymunda Lulla, Paracelsa a mnoha dalších by nebylo Lavoisiera ani těch, kteří po něm následovali. V dnešní Praze zůstalo jen málo z oněch krásných časů Rudolfovy alchymistické doby. Zůstaly zlaté koule a špice na 350 věžičkách a zvonících. Duchovní zlatá Praha je rozhlodána zuby času, z nichž nejhorší stopu zanechal poslední, komunisticko-materialistický. Umělecká díla, která Rudolf II. shromáždil, byla po třicetileté válce většinou odnesena Švédy. Ztratila se tehdejší svoboda náboženství, kterou Rudolf II. proklamoval, a bude dlouho trvat, než se zase stane platnou. Zmizelo bohatství i zlato, které Rudolf II. alchymisticky vyrobil. I alchymistický duch se ztratil.

Napsal: PhDr. Slavica Kroča

